

Lublin 28. 05. 2020 r.

Ks. dr hab. Tomasz Barankiewicz, prof. KUL
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Andrzeja Mosia: *Zasady relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim w zakresie ochrony kościelnych dóbr kultury*

1. Wybór i uzasadnienie tematu rozprawy

Wybór tematu rozprawy uznać należy za w pełni uzasadniony, tak ze względu na znaczenie, jak i aktualność problematyki. Relacje między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi realizują się na wielu różnych płaszczyznach, od wymiaru personalnego, tj. przynależności obywateli do państwa i wspólnoty kościelnej, poprzez terytorium władzy państwa i misji kościołów, po majątek i dobra kultury. Oba podmioty mają zwykle rzeczywisty i twórczy wpływ na kształtowanie się dziedzictwa kultury obywateli, którzy są zarazem wiernymi wspólnoty kościelnej. Istnieje stała, dynamiczna i zwrotna relacja między wspólnotą polityczną i wspólnotą religijną. Co więcej, trudno wskazać wyraźną granicę przenikania się obu porządków. Nie dziwi więc fakt regulacji prawnych, w tym ustrojowych, kształtujących wzajemne relacje.

Zgodnie z ustaleniami metodologicznymi, jeśli zasady relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim zostały wskazane, jako przedmiot materialny opracowania, to zasady tych relacji w obszarze „kościelne dobra kultury” zostały obrane, jako tzw. przedmiot formalny rozprawy. Określenie tak wybranego aspektu nie było łatwe, gdyż już sama terminologia wskazuje na pewne rozchwianie zakresu przedmiotowego. Można bowiem mówić o „dobrach kultury”, „dziedzictwie kultury”, „dziedzictwie kulturowym” i „zabytkach”. Jeśli chodzi zatem o wybór tematu, to praca odzwierciedla aktualne zmiany pojęciowe. Wspiera to pogląd, iż zakres przedmiotowy ochrony ulega rozszerzeniu a w zakresie gałęzi prawa kształtuje się nowa dyscyplina szczegółowa nauk prawnych.

Z powyższych względów praca ma zatem ważne i aktualne znaczenie w opisie, analizie i wyjaśnieniu kształtowania się relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim oraz wyodrębniania się osobnej gałęzi prawa. Ponadto wskazane wieloznaczności i zmiany sprawiają, że podjęty temat, chociaż wydaje się w tytule klarowny, ostatecznie nie jest łatwy w opracowaniu, jeśli na myśli mamy wymogi stawiane opracowaniom naukowym.

Z tych niedogodności, kłopotów, niekiedy rozchwiania szeroko rozumianych dóbr kultury Autor wywiązał się jednak bardzo dobrze. Sformułowanie tytułu, założenia metodologiczne pracy, jej konstrukcja, przeprowadzone analizy i wyniki w formie wniosków w pełni zasługują na uznanie opracowanie za oryginalne opracowanie naukowe. Szczególną uwagę zasługuje warstwa językowa pracy. Rzadko spotkać można w pracach doktorskich język jasny, adekwatny i zwięzły, kierujący się jednocześnie zasadą rzeczowości analizy i przedstawiania ustaleń.

2. Problematyka i teza rozprawy.

W rozprawie Pana A. Mosia wskazać można tezę pracy oraz kilka ściśle powiązanych ze sobą problemów, ze względu na wyodrębniony przedmiot formalny rozprawy, tj. zasady relacji państwo – Kościół w obszarze ochrony kościelnych dóbr kultur. Przede wszystkim Autor wobec wieloznaczności terminów musiał postawić sobie pytanie o treść określenia „kościelne dobra kultury”. W pracy przedstawia tzw. rozwiniętą definicję przywołanego określenia. Wskazał na kontekst historyczny, specyfikę obu systemów prawa i ustalenia dogmatyczne stron relacji.

Następnie postawione zostało pytanie o zasady relacji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim, występujące zarówno w porządku państwowym, jak i kościelnym. To kolejna grupa problemów, należało bowiem rozpoznać i opisać oba porządki, a następnie przeprowadzić porównania, ze względu na podobieństwa i rozbieżności. Problemów nastręcza również fakt, że jeśli rzeczzone zasady zostały wyrażone przy pomocy tych samych określeń, to nie muszą w obu systemach prawa być rozumiane tak samo. W odpowiedzi na postawione pytania Autor posłużył się metodą porównania naprzemiennego.

Natomiast problem praktyczny rozprawy został podjęty w rozdziale trzecim. Mianowicie, chodzi o odpowiedź na pytanie, „czy i w jakim zakresie realizowane są instytucjonalne zasady relacji między państwem a Kościołem w celu skutecznej ochrony tej części dziedzictwa kultury [kościelne dobra kultury]” (s. 17). O ile zatem pytanie o zasady relacji pomiędzy państwem i Kościołem ma charakter teoretyczno-prawny, to odpowiadając na pytanie o realizację rzeczonych zasad Autor formułuje ważne wnioski *de lege ferenda*.

Wobec powyższych pytań (problematyki rozprawy) Autor formułuje następującą odpowiedź (tezę główną rozprawy) – „jedynie ścisła współpraca oparta na jasnym podziale kompetencji wynikających z zasad relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim gwarantuje skuteczną ochronę kościelnych dóbr kultury” (s. 16). Na rację przyjętej tezy wskazują różne fakty i argumenty przywoływane przez Autora w logicznym i postępującym toku rozumowania, odzwierciedlonym w konstrukcji i treści rozprawy

3. Ocena strony formalnej rozprawy

Układ rozprawy przedstawia się następująco: 1) wstęp oraz założenia metodologiczne i koncepcja rozprawy, 2) korpus rozprawy składający się z trzech rozdziałów, 3) wnioski, 4) źródła prawa państwowego, 5) źródła prawa kościelnego, 6) orzecznictwo, 7) literatura, 8) streszczenie w języku angielskim.

Kompozycja korpusu rozprawy uporządkowana została następująco. W rozdziale pierwszym Autor rozpoczyna od analiz pojęciowych określenia „kościelne dobro kultury”. Określenie to poddane zostało szerokiej analizie zarówno w obszarze prawa publicznego, jak i obszarze prawa kościelnego. W rozdziale drugim zaprezentowano instytucjonalne zasady relacji pomiędzy państwem i Kościołem. Każda część prezentująca wyodrębnioną zasadę zakończona została omówieniem zagadnienia, które wynika z omawianych zasad w zakresie ochrony dóbr kultury. I wreszcie w rozdziale trzecim omawia się kwestię praktyczną, tj. realizację zasad relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim w zakresie kościelnych dóbr kultury. Każdy z rozdziałów kończy się podsumowaniem.

Kompozycja korpusu rozprawy została dobrze uporządkowana, tj. spełnia warunki podziału logicznego, ma charakter postępujący i prowadzi do wniosków wspierających tezę rozprawy, tj. twierdzenie, iż jedynie współpraca oparta na jasnym podziale kompetencji wynikających z zasad relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim stanowi gwarancję skutecznej ochrony kościelnych dóbr kultury.

Na szczególną uwagę zasługuje bardzo dobry język rozprawy. W tym wymiarze praca ma charakter wyróżniający i może stanowić przykład dla innych autorów, konstruowania zdań jasnych, adekwatnych, czytelnych i zwięzłych. Również dobór literatury, aktów normatywnych prawa publicznego i kościelnego, w tym orzecznictwa jest wystarczająco obszerny i dobrze wykorzystany. W opis bibliograficzny w przypisach oraz w wykazie literatury sporządzony został w sposób poprawny. Podkreślić należy edytorską sumienność przedstawionego do recenzji tekstu. Widać, że Autor opanował rzemiosło pisarstwa naukowego.

4. Ocena zawartości merytorycznej

Teza postawiona przez Autora wskazuje na konieczną (ściśłą) współpracę pomiędzy państwem a Kościołem według przyjętych zasad wzajemnych relacji. Kompozycja i treść pracy stanowi realizację przedmiotowej tezy, która wynika z przeprowadzonych badań.

Przede wszystkim w pierwszym rozdziale Autor dokonuje ważnego dla tematu i całej pracy *explicatio terminorum*. Terminologia używana na określenie dóbr kultury związanych z Kościołami i związkami wyznaniowym oraz ich ochroną wskazuje na duże rozchwianie znaczeń i zakresu nazwy. Przyczyniły się do tego również okoliczności historyczne i społeczno-polityczne. Obecnie mówić można o „dobrach kultury”, „dziedzictwie kultury”, „dziedzictwie kulturowym”. Autor przebadął zarówno aparaturę pojęciową prawa powszechnie obowiązującego, prawa międzynarodowego, jak i aparaturę pojęciową prawa powszechnego i partykularnego kościelnego. W tym względzie praca została wzbogacona o analizę orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i sądów powszechnych. Tego rodzaju analizy miały charakter przygotowania „warsztatu” naukowego rozprawy. Ustalenia zostały wykonane w sposób możliwie najszerszy, a ponadto bardzo rzetelnie i sumiennie.

Konsekwentnie w rozdziale drugim, mając już ustalony przedmiot badania przechodzi się do ustalenia instytucjonalnych zasad relacji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim. Szeroką, ale zarazem syntetyczną analizę przedmiotu badania poprzedza zagadnienie wolności religijnej, jako źródła zasad relacji. Tak dobrana kolejność wywodu wskazuje na postępujący charakter rozważań, logiczny układ treści zarówno w wymiarze makro-kompozycji, jak i w wymiarze mikro-kompozycji (poszczególne punkty i akapity) rozprawy.

Przedstawione analizy pozwalają stwierdzić, że „w polskim systemie prawnym nie ma elementów charakterystycznych dla państwa wyznaniowego, w którym jeden kościół ma pozycję kościoła państwowego, ani elementów charakterystycznych dla państw radykalnie świeckich” (s. 180). Polskie zasady ustrojowe zostały pozyskane z tekstów i dorobku Soboru Watykańskiego II, wskazując na model dialogu między tym, co stanowi z jednej strony sferę *sacrum*, *homo religiosus*, zaś z drugiej i sferę *humanum*, jak również to, co z przejawia się w wymiarze politycznym i państwowym. Bez wątplenia teksty soborowe wskazują, iż „wspólnym mianownikiem” (pomostem dialogi, dobrem wspólnym) jest godność człowieka. W tym względzie ustalenia Autora są trafne, pogłębione i dobrze wspierają tezę pracy o koniecznej współpracy (dialogi) państwa i kościoła w zakresie ochrony kościelnych dóbr kultury.

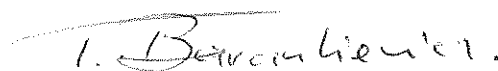
Podstawową zaletą rozdziału drugiego jest kompleksowe i systematyczne uporządkowanie zasad relacji pomiędzy państwem i kościołem, tak w wymiarze normatywnym, jak i aksjologicznym uzasadniającym ustrojowy porządek tych relacji. Uporządkowanie to nosi znamiona własnej pracy twórczej, co potwierdza treść, każdego z ostatnich punktów podrozdziału, poświęcony własnemu opracowaniu najbardziej istotnych elementów omawianych zasad.

W rozdziale trzecim Autor przechodzi do aplikacji dokonanych ustaleń w formie pytań praktycznych. Czy i w jakim zakresie realizowany jest rzeczony model relacji oraz czy i w jakim zakresie stosuje się zasady relacji obu podmiotów, państwowego i kościelnego. W tym wymiarze analizy prowadzone są bardzo rzeczowo, wskazuje się na błędy, zaniedbania i opory z obu stron. Jednocześnie wskazuje się na uwagi *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda* w stosunku do obu prawodawców.

Biorąc pod uwagę ocenę przywołanych wyżej kwestii merytorycznych rozprawy należy podkreślić, iż opracowanie, co do przyjętej konstrukcji oraz podjętych kroków argumentacyjnych w sposób wystarczający uzasadnia (wskazuje na racje) tezy rozprawy określonej na początku w części wprowadzającej – „Założenia metodologiczne i koncepcja pracy”.

5. Wnioski końcowe

Wobec przedstawionych wyżej uwag recenzyjnych stwierdzam, że rozprawa w całości spełnia warunki opracowania naukowego stawiane pracy doktorskiej, stanowiąc oryginalne, tj. własne i twórcze rozwiązanie problemu naukowego. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgra Andrzeja Mosia do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tomasz Barankiewicz